

Fenomen spacerów miejskich w miastach nieturystycznych - przypadek Bytomia

Anna Drożdż

anna.drozd@us.edu.pl

Uniwersytet Śląski w Katowicach

Instytut Nauk o Kulturze

ORCID: 0000-0002-4178-154X

Abstrakt

Tekst jest poświęcony przybliżeniu specyfiki spacerów miejskich, które organizowane są w miejscowościach niezwiązanych z przemysłem turystycznym. Zjawisko to zostało omówione w oparciu o wybrane wydarzenia zorganizowane w Bytomiu. Refleksji zostały poddane różnice dotyczące: uczestników takiej aktywności (zarówno odbiorców, jak i organizatorów), przestrzeni, która stanowiła temat spaceru oraz konsekwencji tych działań. Podstawą tych rozważań są obserwacje uczestniczące i luźne, niesformalizowane rozmowy prowadzone ze współuczestnikami podczas wybranych spacerów, w których autorka wzięła udział (w latach 2023-2025). W trakcie formułowania pytań badawczych i wniosków autorka zastosowała perspektywę antropologiczną. Skupiła się nie tylko na temacie wiodącym takiego spotkania, ale również na działaniach wszystkich aktorów: zarówno odbiorców komunikowanych treści, jak i nadawców. Dla prowadzonych rozważań równie ważne były zachodzące w tym czasie interakcje oraz ich następstwa. Wszystkie te obserwacje posłużyły do udzielenia odpowiedzi m.in. na pytanie, jakie korzyści czerpią z takich wydarzeń ich uczestnicy oraz jakie mogą być ich reperkusje w szerszej perspektywie.

Słowa kluczowe: Bytom, spacer miejski, turystyka miejska, inicjatywa oddolna

Wprowadzenie

„Dzielnica jest narracyjnie uwarstwioną przestrzenią wielorakich światów życia (...). Wspólne spacerowanie to przemierzanie tych różnorodnych przestrzeni życia. Jest też odkrywaniem multilokalności miasta, która wiąże się z przyjęciem założenia, że każde miejsce (w sensie fizycznym) jest polisemiczne – dla różnych osób może nieść zupełnie odmienne znaczenia (...). Miasto to palimpsest” [www.kulturaoddolna.pl; 7.06.2025]

Rozwój turystyki jest procesem, który w ostatnich latach nabrał niebywałego tempa. Dla wielu państw stała się ona kluczową dziedziną gospodarki. Z kolei dla samych uczestników przestała być dobrem luksusowym, co sprawiło, że coraz więcej osób zyskała możliwość skorzystania z przygotowywanych ofert turystycznych. Jak zauważa Nogiec [2011, s. 167-168], tendencja ta pociąga za sobą określone konsekwencje: „Coraz częściej turysta określany jest też mianem klienta, gdy realizując swoje własne potrzeby turystyczne związane z odpoczynkiem, przyczynia się do osiągania celów biznesowych przez przedsiębiorstwa turystyczne. Znajomość potrzeb turystów coraz bardziej ma znaczenie w kreowaniu oferty turystycznej i dostosowaniu jej do wymagań indywidualnych” [Nogiec 2011, s. 167-168]. Rosnące zapotrzebowanie na produkty turystyczne pociąga za sobą wzrost ilości ofert turystycznych. Progres ten

dotyczy nie tylko ich liczby, ale również jakości i zróżnicowania. Oznacza to, iż kilka zestandaryzowanych propozycji spędzenia wolnego czasu nie jest już w stanie zaspokoić wszystkich potrzeb klientów. Turystyka, jako dobro dostępne niemal dla każdego, staje się coraz bardziej wielowymiarowa, zaspokajająca różnorodne potrzeby i pragnienia. Ich rozpoznanie umożliwia nakreślenie i wyodrębnienie kilku typów (segmentów) grup odbiorców wspomnianych ofert.

Poznanie charakterystyki wyodrębnionych grup turystów umożliwia opracowanie odpowiedniej, niemal spersonalizowanej propozycji aktywności turystycznej. Sporządzenie tak dopasowanej oferty powoduje, że staje się ona bardziej atrakcyjna dla większej grupy odbiorców. Wiedza o tym, kto i po co z niej korzysta, daje możliwość dowiedzenia się, jakie korzyści osoby te zyskują i co jest dla nich ważne przy podejmowaniu decyzji o uczestnictwie w wydarzeniu. Świadomość tych zależności jest niezwykle przydatna nie tylko organizacjom turystycznym, ale również takim podmiotom (państwom, regionom, miastom), które wcześniej z turystyką nie były kojarzone, a które z różnych powodów decydują się zaangażować w tę dziedzinę gospodarki. Nieustannie wzrastająca skala możliwości zainteresowania różnorodnego odbiorcy określonym miejscem pozwala wypracować ofertę turystyczną w przestrzeniach, które na co dzień nie kojarzą się z turystyką.

Przykładem tego typu wydarzeń turystycznych, które zyskują coraz większą popularność są spacermy miejskie organizowane w Bytomiu. Są to aktywności niezwykle interesujące w szczególności dla antropologa z kilku względów. Przestrzeń, w której się one rozgrywają, nie jest rozpoznawana jako przestrzeń turystyczna. Konsekwencją tego jest fakt, iż uczestnikami tych spacerów są turyści „wewnętrzni” - mieszkańcy miasta i najbliższych okolic. Ujęcie antropologiczne w postrzeganiu spacerów miejskich po Bytomiu umożliwia postawienie pytania o przyczyny, dla których osoby zainteresowane decydują się wziąć w nich udział oraz o społeczno-kulturowe konsekwencje rosnącej popularności tego typu formy zgłębiania wiedzy o miejscu zamieszkania. Jedną z tez, którą można w tym miejscu sformułować, wskazuje na powody, które kierują wspomnianymi uczestnikami, a które rzadko kiedy wynikają li tylko z potrzeby odpoczynku i rekreacji. Konsekwencje tych wydarzeń odczuwalne są nie tylko przez samych odbiorców spacerów, ale także osoby, które w sposób pośredni dowiadują się o tych wędrówkach (rodzina i znajomi – opowiada się im wrażenia ze zwiedzania, odbiorcy mediów społecznościowych – mają możliwość przeczytania postu i zobaczenia zdjęć odwiedzanych miejsc, czy lokalne instytucje wszystkich sektorów,

które w takich działaniach dostrzegają potencjał promocyjny danego miejsca). Można przypuszczać, że w niedalekiej przyszłości ich zasięg może okazać się znacznie szerszy. Ostatni wątek warty uwagi dotyczy kategorii czasu: kiedy spacery te zyskują na popularności. W szczególności w odniesieniu do miasta do niedawna funkcjonującego jako znaczący ośrodek przemysłu ciężkiego.

W niniejszym tekście zostaną przybliżone wybrane przykłady spacerów miejskich, które odbyły się w Bytomiu w przeciągu kilku ostatnich lat (2023-2025). Biorąc w nich udział autorka miała możliwość poprowadzenia obserwacji uczestniczącej, wsłuchania się w swobodne wypowiedzi współuczestników wędrowki po mieście, okazjonalnie nawiązać rozmowę na temat programu spaceru. Uruchomienie spojrzenia antropologicznego w czasie takiego wydarzenia wymaga skupienia się nie tylko na temacie wiodącym spotkania, ale również na działaniach wszystkich aktorów: zarówno odbiorców komunikowanych treści, jak i nadawców. Równie ważne były zachodzące w tym czasie interakcje oraz ich konsekwencje. Wszystkie te obserwacje posłużą do udzielenia odpowiedzi m.in. na pytanie, jakie korzyści czerpią z takich wydarzeń ich uczestnicy oraz jakie mogą być ich konsekwencje w szerszej perspektywie.

Turysta – wywoływanie i zaspokajanie potrzeb turystycznych

Wszelkie decyzje konsumpcyjne podejmowane przez człowieka wynikają z jego potrzeb i pragnień. Te z kolei mogą mieć źródło wewnętrzne i zewnętrzne. Pierwsze nich mogą być wywoływane przez bodźce wewnętrzne, np. głód, pragnienie, te drugie przez bodźce zewnętrzne, np. reklamę oferty turystycznej [Kotler 1999, s. 179]. Jak zauważa Nogieć [2011, s. 169], bodźce (motywy) aktywności jednostek mogą mieć charakter emocjonalny lub racjonalny. Odwołując się do wniosków poczynionych przez Kaczmarka, Stasiaka i Włodarczyka autorka wskazuje, iż czynnikami wpływającymi na podejmowanie decyzji w sposób emocjonalny są: moda, ambicja, marzenia, obawa; z kolei do czynników racjonalnych zalicza: preferencje, przyjemność, komfort, korzystną relację cena-jakość oraz sprawną obsługę [Kaczmarek, Stasiak, Włodarczyk 2005, s. 140 za: Nogieć 2011, s. 169-170].

Mając na względzie specyficzny typ potrzeby, jaką jest potrzeba turystyczna, wskazać można na kilka zasadniczych jej typów: odprężenia, przeżycia odmiennych wrażeń, wiedzy, podróżowania oraz bytowe [Bronisławski 2007, s. 39-40]. Te wskazane wyżej czynniki, wpływające na decyzje jednostek odnoszące się do

aktywności o charakterze turystycznym, pozwalają na wyodrębnienie co najmniej kilku typów (segmentów) turystów. Pierwsze charakterystyki turystów zaproponowali m.in. Bassand [1968] czy Cohen [1979], z czasem były one poszerzane i uzupełniane przez innych badaczy [np. Kotlera 2005]. Na gruncie polskim warto wspomnieć o typologiach opracowanych przez Przeclawskiego [2004, s. 20 za: Szromek 2010, s. 302] czy Podemskiego [2005, s. 19; za: Szromek 2010, s. 302]. Rozpoznanie zaproponowanych przez badaczy kategorii umożliwia stwierdzenie, iż dokonując charakterystyki turysty najczęściej wykorzystuje się wiedzę dotyczącą cech konsumentów (demograficzne, ekonomiczne, społeczne, geograficzne) oraz ich zachowań (motywy, okres i częstość zakupów, reakcja na promocję, lojalność, wydatki turystyczne na osobę, cechy psychograficzne). Świadomość występowania wszystkich tych mechanizmów stojących za procesem decyzyjnym jednostki ułatwia przygotowanie wydarzenia turystycznego czy turystyczno-kulturalnego dedykowanego precyzyjnie określonej grupie odbiorców.

Biorąc pod uwagę definicję pojęcia „turysta” opracowaną przez Główny Urząd Statystyczny¹, trudno jednoznacznie stwierdzić, że uczestnicy spacerów miejskich wpisują się w pełni w jej ramy. Mieszkańcy miasta i jego najbliższych okolic, którzy aktywnie uczestniczą w spacerach miejskich realizują główne cele turystyczne w obrębie swojego zwykłego otoczenia. W ich przypadku możliwość skorzystania z oferty turystycznej nie wymaga opuszczenia miejsca zamieszkania. W odniesieniu do tej grupy adekwatne wydaje się zastosowanie określenia „turysta wewnętrzny”.

Warto mieć na uwadze, że zaproponowane podziały nie są wyczerpujące. Wynika to między innymi z faktu, iż rynek usług turystycznych jest niezwykle dynamiczny i ulega ciągłym zmianom. Przyczyną takiej sytuacji jest zależność tego sektora gospodarki od innych sektorów oraz zjawisk politycznych, społecznych czy kulturowych. Zależności te powodują, że modyfikacjom ulegają również cechy, zachowania i potrzeby odbiorców usług turystycznych. Tworząc ofertę turystyczną, należy uwzględnić elastyczność i płynność grupy docelowej. Nierzadko sytuacja ta wymaga wypracowania nowej kategorii (segmentu).

¹ „Turysta to osoba, która podróżuje do głównego miejsca docelowego poza swoim zwykłym otoczeniem, na czas krótszy niż rok, w dowolnym głównym celu (wypoczynkowy, służbowy, osobisty), o ile nie jest to zatrudnienie przez miejscowy podmiot gospodarczy” [<https://stat.gov.pl>, 1.08.2025].

Spacery miejskie jako element turystyki miejskiej

Obecnie turystyka miejska jest jedną z najprężniej rozwijających się form turystyki w ogóle. Definiowana jest ona jako: „a) wszystkie formy turystyki, które mają miejsce na terenach miejskich, b) formy turystyki związane z walorami i zagospodarowaniem turystycznym występującymi na obszarach miejskich, c) turystykę, której celem jest odwiedzanie i poznawanie miasta traktowanego jako dziedzictwo kulturowe i uznawanego za niepodzielny element przestrzeni turystycznej” [Kowalczyk 2005, s. 157]. Andrzej Kowalczyk w dalszej części swoich rozważań dokonuje ważnego rozróżnienia: „W przypadku dwóch pierwszych znaczeń terminu »turystyka na obszarach miejskich«, na pojęcie to składa się wiele typów form turystyki, w tym turystyka: wypoczynkowa, biznesowo-handlowa, kulturalno-rozrywkowa, kulturalno-poznawcza, religijna, kongresowa, sportowa itp. Natomiast określenie zakresu terminu »turystyka na obszarach miejskich« w trzecim z podanych znaczeń może nastroczać trudności, gdyż jest ściśle związane z traktowaniem przez turystę odwiedzanego miasta w kategoriach symbolicznych, poszukiwaniem przez niego »ukrytego wymiaru« miasta, pozostawianiem turysty pod wpływem czegoś co można nazwać *genius loci*. Właśnie dla tej formy turystyki stosowne wydaje się określenie »turystyka miejska«>>. Można przyjąć, że głównym elementem różniącym »turystykę miejską«>> od »turystyki w mieście«>> jest emocjonalne nastawienie turysty do odwiedzanego miejsca, właśnie »Miejsca«>> a nie »przestrzeni«>> w rozumieniu podanym przez Y-F. Tuana” [Kowalczyk 2005, s. 157-158].

Jej rozwój jest zauważany już od lat 80. XX wieku (głównie dotyczy to obszaru Globalnej Północy²). Początki tego trendu miały miejsce na obszarach dotkniętych recesją, gdzie w inwestowaniu w kulturę i turystykę upatrywano możliwość rozwoju gospodarczego. W tym czasie intensyfikacja tego typu turystyki w znacznym stopniu wpłynęła na kierunki przemian w obrębie samych miast. Jak zauważa Marta Derek, „skala i sposób tego oddziaływania zależy między innymi od rodzaju miasta i wykształconej w nim przestrzeni turystycznej” [Derek 2013, s. 6]. Autorka podkreśla - odnosząc się do obserwacji innych badaczy – że „rozwój turystyki miejskiej najczęściej odbywa się w ramach strefy zaplanowanej dla turystyki, w której wprowadza się szereg nowych atrakcji mających przyciągnąć turystów. Zazwyczaj są to tzw. »flagowe«

² Na obszar Globalnej Północy składają się m.in.: Europa, Stany Zjednoczone, Kanada, Australia, Japonia, Korea Południowa. Są to kraje, które sytuują się na wyższych pozycjach w zakresie rozwoju społecznego i technologicznego oraz rozwiniętej infrastruktury.

muzea, galerie sztuki, obiekty rozrywkowe, miejsca na zakupy, markowe bary, kawiarnie i restauracje, a często także miejsca związane z turystyką biznesową. Tworzą one dzielnicę odizolowaną materialnie i symbolicznie od innych części miasta” [Derek 2013, s. 6]. W ostatnim czasie coraz bardziej poszukiwaną formą poznawania przestrzeni miejskiej staje się turystyka poza utartym szlakiem. Polega ona na odwiedzaniu dzielnic odbiegających od przewodnikowych standardów, nie wpisujących się w kanon turystycznej estetyki. Takie działanie daje turyście poczucie poznania i zanurzenia się w autentycznej przestrzeni miejskiej oraz możliwość przebywania wśród autochtonów: „Turyści zaczęli interesować się podglądaniem i uczestnictwem w życiu codziennym mieszkańców miast, zwiedzaniem dzielnic mieszkalnych, dzielnic biedy, obszarów przemysłowych czy dzielnic etnicznych. Ciekawe stały się dla nich miejsca na marginesie i zaniedbane (ang. *edgy*), których atrakcyjność polega na tym, że nie powstały z myślą o turystach” [Derek 2013, s. 7]. Innym interesującym zjawiskiem rozgrywającym się w obrębie turystyki miejskiej, w szczególności miastach postindustrialnych, jest zacieranie się granic pomiędzy turystami a mieszkańcami danego miasta [Kowalczyk 2005, s. 156]. Turyści chwilowo wchodzą w rolę mieszkańca, imitują jego codzienne nawyki, z kolei mieszkańiec okazjonalnie staje się turystą we własnym mieście. Aby zaspokoić wszystkie potrzeby coraz to bardziej zróżnicowanych grup odbiorców, pojawia się coraz większa liczba ofert usług turystycznych. Ich specyfiką jest to, że są niemal spersonalizowane; są „szyte na miarę” potrzeb konkretnej grupy. Odpowiadają nie tylko na potrzebę rozrywki czy zyskania wiedzy, ale również pragnienie przeżywania emocji.

Spacery miejskie są interesującą formą aktywności dla różnych grup odbiorców. Stanowią rodzaj zwiedzania wyodrębnionej wcześniej przestrzeni i poznawania najbardziej interesujących miejsc w niej usytuowanych. Początkowo tego typu spacery były częścią usługi turystycznej polegającej na poznaniu najbardziej atrakcyjnych obiektów leżących na szlaku turystycznej destynacji. Należały do stałych punktów ofert turystycznych, w których zwiedzanie odgrywało znaczącą rolę. Do cech wyróżniających je należą: miejsce, w którym się odbywają (zazwyczaj atrakcyjne turystycznie, z dużą ilością zabytków), opieka profesjonalnego przewodnika (zatrudnionego przez przedsiębiorstwo turystyczne), bycie częścią większej całości oferty turystycznej, typ odbiorców (są to osoby czasowo odwiedzające wskazane miejsce - przyjezdni). Jak sama nazwa wskazuje, wydarzenia te dotyczą mniejszych lub większych miast. W takiej formie stanowią one jeden z element turystyki kulturowej.

Interesującym wariantem tego typu penetrowania przestrzeni miejskiej są spacer organizowane dla osób ją zamieszkujących – miejscowych. Oferty tego typu najwcześniej przygotowywane były w miejscowościach atrakcyjnych turystycznie. Tam też nadal cieszą się nieustanną popularnością. Wiadomości na ich temat można odnaleźć w Internecie. Wśród najczęściej wymienianych destynacji pojawiają się: Kraków [np. <https://mck.krakow.pl>, 5.05.2025], Warszawa [np. <https://polin.pl>, 5.06.2025], Szczecin [np. <https://visitszczecin.eu>, 5.06.2025] czy Katowice [np. <https://mbp.katowice.pl>, 5.06.2025]. W ten sposób poznawanie interesujących miejsc staje się atrakcją nie tylko dla przyjezdnych, ale również dla miejscowych. Wprowadzenie tego typu modyfikacji powoduje, że nie zmienia się typ (segment) osób odwiedzających przestrzeń destynacji turystycznej, lecz poszerza się grono zainteresowanych o nowych, lokalnych odbiorców.

Od co najmniej kilku lat zauważyć można rosnące zainteresowanie tego typu spacerami w miejscowościach, które nie funkcjonują w świadomości społecznej jako miejsca atrakcyjne turystycznie. Do lokalizacji takich można zaliczyć m.in. niektóre miasta województwa śląskiego: Rudę Śląską, Chorzów, Mysłowice, Sosnowiec czy Bytom. Temu ostatniemu poświęcony jest niniejszy tekst. Odkrywanie potencjału turystycznego w miejscowościach, które do tej pory z turystyką nie były utożsamiane, odbywa się w sposób odmienny aniżeli w lokalizacjach powszechnie odwiedzanych. W tym przypadku zmiana ulega nie tylko grupa docelowa uczestników przygotowywanego wydarzenia, ale również organizatorzy oraz powody, dla których spacer te się odbywają. Nie jest również przypadkowy czas, kiedy wspomniana forma spędzania wolnego czasu jest coraz chętniej wybierana przez odbiorców.

Spacerem po Bytomiu – miasto jako palimpsest

Bytom jest miastem o długiej i skomplikowanej historii. W jego przestrzeń wpisane zostały średniowieczne początki, późniejszy rozwój gospodarczy, zmiany granic i wpływów politycznych, dwie największe wojny światowe i ich konsekwencje, czy w końcu najnowsze działania modernizacyjne mające na celu znalezienie alternatywy dla przemysłu ciężkiego. Wielowiekowe doświadczenia multikulturowości nadało temu miejscu specyficzny charakter. Taka wielopłaszczyznowość i wieloznaczność miasta daje szereg możliwości jego eksplorowania. Intensywne przekształcenia, które wiążą się ze stopniowym odchodzeniem od przemysłu ciężkiego (zamykanie kopalni, hut, elektrociepłowni Szombierki) przy jednoczesnym

inwestowaniu w rewitalizację przestrzeni zabytkowych miasta, stały się impulsem do tego, by spojrzeć na miasto z nowej perspektywy³. Sytuacja ta otworzyła wiele możliwości przed lokalnymi organizacjami kulturalnymi i turystycznymi, ale także indywidualnymi miłośnikami Bytomia, aktywistami inicjującymi działania oddolne. Wszyscy oni mając świadomość znaczenia i wyjątkowości tego miasta, dzielili się swą wiedzą okazjonalnie z nieliczną grupą odbiorców, np. wykłady tematyczne w Muzeum Górnośląskim, czy sporadyczne prelekcje bądź zwiedzanie określonych przestrzeni w czasie cyklicznych imprez, np. zwiedzanie elektrociepłowni Szombierki podczas kolejnych edycji *Industriady* czy *Aglo Festiwalu*⁴. Interesującym narzędziem upowszechniania wiedzy o Bytomiu stały się spacery miejskie.

Ten typ aktywności turystyczno-kulturalnej łączy w sobie przyjemność poruszania się w znanej uczestnikom przestrzeni z odkrywaniem jej walorów niedostrzeganych na co dzień⁵. Różni się też od spacerów organizowanych w miastach atrakcyjnych turystycznie pod kilkoma względami. Pierwszą, zasadniczą różnicą jest miejsce. Bytom, podobnie jak większość innych miast aglomeracji, nie jest rozpoznawany i utożsamiany z turystyką. Pomimo długiej historii, ciekawej i zróżnicowanej architektury czy posiadania wielu miejsc wartych odwiedzenia, nie stanowi destynacji wycieczek zorganizowanych i indywidualnych turystów. To z kolei determinuje pozostałe odstępstwa. Odnoszą się one w szczególności do uczestników tego typu działań. Zarówno do organizatorów, jak i odbiorców. W przypadku organizatorów instytucjonalnych należy wskazać Muzeum Górnośląskie oraz lokalny oddział PTTK. Do ciekawych inicjatyw zaproponowanych mieszkańcom Bytomia przez muzealników była seria spacerów po mieście w ramach cyklu *Spacer z Korfantym*⁶. Miała ona miejsce wiosną i latem 2023 roku, który został ogłoszony Rokiem Wojciecha

³ Bytom (jako jedno z niewielu miast w Polsce) posiada tak dużą wartość historyczno-architektoniczną. W jego granicach odnaleźć można liczne kamienice reprezentujące różne style architektoniczne: historyzm, secesję, modernizm, funkcjonalizm i in., reprezentacyjne dziewiętnasto- i dwudziestowieczne zabudowania willowe, różnorodne osiedla robotnicze a także interesujące przykłady budynków przemysłowych czy sakralnych.

⁴ *Aglo Festiwal* jest to „wydarzenia poświęcone śląskiej kulturze, sztuce i historii” [www.bytom.pl, 6.06.2025], które ma miejsce w Bytomiu. W roku 2025 była jego druga edycja. Działania, które w tym czasie mają miejsce, koncentrują się na rozmowach, aktywnościach artystycznych, czy na spacerach tematycznych w obrębie Bytomia. Tegoroczne wędrówki poświęcone były szombierskiemu stadionowi oraz architekturze miasta.

⁵ Warto w tym miejscu zauważyć, że większość spacerów odbywa się w sezonie wiosenno-letnim oraz wczesną jesienią, co dodatkowo wzmacnia doznania estetyczne w trakcie wędrówki po mieście.

⁶ „WOJCIECH KORFANTY 1873-1939 – polski działacz narodowościowy i polityk na Górnym Śląsku, poseł do Reichstagu (1903-1912, 1918), Polski Komisarz Plebiscytowy na Górnym Śląsku (1919-1921), dyktator III powstania śląskiego (1921), poseł do Sejmu RP (1922-1927, 1928-1930), senator (1930-1935) i poseł na Sejm Śląski (1922-1929, 1930, 1930-1935), wicepremier RP (1923), JEDEN Z OJCÓW POLSKIEJ NIEPODLEGŁOŚCI” [https://katowice.ap.gov.pl, 1.08.2025].

Korfantego⁷. Postać tego działacza była osią opowieści o historii miasta, ciekawych miejscach i znaczących wydarzeniach. Osobami odpowiedzialnymi za oprowadzenie byli historycy zatrudnieni w Dziale Historii wspomnianego muzeum.

Piesze wędrówki po przestrzeniach, w obrębie których ma miejsce codzienna egzystencja, dają możliwość zaistnienia również ruchom oddolnym: organizacjom pozarządowym i indywidualnym pasjonatom mieszkającym w Bytomiu. Organizacją, która oferuje swoim odbiorcom najwięcej spacerów miejskich jest Lokalna Organizacja Turystyczna Miasta Gwarków. Została ona założona we wrześniu 2022 r. jako stowarzyszenie [<https://rejestr.io>; 6.06.2025]. W jej składzie znajdują się „gminy Bytom, Zbrośławice i Tarnowskie Góry, Powiat Tarnogórski oraz Stowarzyszenie Miłośników Ziemi Tarnogórskiej, a także stowarzyszenia Gliwicka 66, Dziedzictwo, Stowarzyszenie Górnośląskich Kolei Wąskotorowych i Muzeum w Tarnowskich Górach” [<https://powiat.tarnogorski.pl>; 6.06.2025]. Wśród różnorodnych atrakcji turystycznych, które oferuje, są tematyczne wędrówki po Bytomiu. Jej oferta jest szeroka i urozmaicona. Obejmuje ona zarówno przestrzenie interesujące historycznie, architektonicznie, ale również takie, które wiążą się z różnymi legendami miejskimi oraz miejskim folklorem. Te ostatnie mieszczą się w modnej od kilku lat formie komercyjnej turystyki pieszej, jaką jest turystyka mroczna (tanatoturystyka)⁸. I tak w 2024 r. sezon spacerów miejskich rozpoczął lokalny przewodnik Tomasz Śmiałek nocną wędrówką „ulicą Piekarską pod hasłem »Nie ma się czego bać«, podczas której o północy [uczestnicy – przyp. A. D.] będą mogli sprawdzić prawdziwość podań związanych z »trupim kamieniem«” [*Wakacyjne spacer...* 2024; 6.06.2025]. Podczas kolejnych spotkań przewodnicy opowiadali o przemyśle i szmuglerach na dawnej granicy polsko-pruskiej w Łagiewnikach, a także miejscach owianych złą sławą, mrocznymi opowieściami o zbrodniach i występkach historycznych, czy najważniejszych mogiłach i grobowcach największego bytomskiego cmentarza Mater Dolorosa⁹. Wśród proponowanych tematów dużą popularnością cieszyły się te

⁷ Rok 2023 został ustanowiony Rokiem Wojciecha Korfantego w drodze uchwały Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 22 lipca 2022 r. [zob. https://orka.sejm.gov.pl/proc9.nsf/uchwaly/2229_u.htm, 1.08.2025].

⁸ Więcej na temat tego zagadnienia można znaleźć m. in. w opracowaniach: Seaton [1996, s. 234-244], Timothy [2018, s. 381-398].

⁹ Cmentarz ten położony jest w Bytomiu przy ulicy Piekarskiej 71. Został on wpisany do rejestru zabytków w dniu 26 listopada 1987 roku (nr rej.: A/1010/22). Uściślając, można mówić o dwóch cmentarzach: Mater Dolorosa I, który powstał w 1868 roku przy ulicy Piekarskiej 71 i Mater Dolorosa II utworzony w 1886 roku nieopodal, przy ulicy Piekarskiej 75 [https://pl.wikipedia.org/wiki/Cmentarz_Mater_Dolorosa; 1.08.2025].

związane z dawną historią miasta czy dziejami znaczących rodów np. Tiele-Wincklerów. Nieustające zainteresowanie budziły (i budzą nadal) zagadnienia dotyczące dużej i małej architektury miasta. Wiedzą na ten temat podczas zwiedzania dzieli się Teresa Ebis. Sezon spacerowy 2025 rozpoczęła wędrowka z historykiem Dariuszem Pietruchą po dzielnicy Grossfeld (Wielkie Pole)¹⁰. Opowieści, którymi dzielił się on ze swoimi słuchaczami, dotyczyły nie tylko oficjalnej historii miejsca, ale również historii dnia codziennego, pamięci jej mieszkańców oraz jego własnych wspomnień związanych z tą dzielnicą, będącą jego małą ojczyzną.

Wzrastająca popularność spacerów miejskich po miejscach nieoczywistych i miastach turystycznie nieodkrytych, uruchamia potencjał lokalnych pasjonatów. To często ich aktywność i zaangażowanie dają impuls, by podzielić się zdobytą wiedzą z innymi. Początkowo są to zapośredniczone formy kontaktu z odbiorcą poprzez wykorzystanie Internetu i mediów społecznościowych. Dzięki nim rodzi się możliwość przełożenia wiedzy i pasji na opowieść. Sytuacja taka miała miejsce między innymi w przypadku Teresy Ebis, która jest pasjonatką bytomskiej architektury i detali architektonicznych oraz fotografką. Początkowo prowadziła ona blog fotograficzny Bies Bytomski, w którym pokazywała piękno bytomskich kamienic. Jej opowieści cieszyły się dużą popularnością, co zostało zauważone w 2018 r., kiedy poproszono ją o opracowanie szlaku miejscowych kamienic i poprowadzenie po nim spaceru dla uczestników III Światowego Zjazdu Bytomian, od 2023 r. prowadzi regularne wędrowki we współpracy z Lokalną Organizacją Turystyczną Miasta Gwarków [www.slazag.pl; 7.06.2025]. Sama będąc rodowitą bytomianką, pasjonatką architektury i urbexu, swoje opowieści o mieście snuje w sposób niebanalny, oparty na własnych doświadczeniach, odkryciach, rozpoznaniach. Daje swym towarzyszom wędrowki możliwość spojrzenia na miasto z nowej, nieoczywistej perspektywy. Dzieli się wiedzą, ale też pomaga w zbudowaniu własnego doświadczenia miasta opartego na nowej interpretacji eksplorowanej przestrzeni. Ma to duże znaczenie dla uczestników, którzy w Bytomiu mieszkają od lat, a miejsca te przemierzają codziennie. Spacer

¹⁰ Grosfeld to jedna z dzielnic znajdujących się w centrum miasta. Jeszcze do końca XIX wieku był to obszar niemal niezamieszkały. Rozkwit tej części miasta datuje się na dwudziestolecie międzywojenne, kiedy w okolicach Grossfeldu ustanowiona została granica polsko-niemiecka. W tym czasie „masa ludności cywilnej napływająca z polskiej strony granicy (tzw. optanci) miała zamiar zamieszkać w Bytomiu, ale był problem z lokalami mieszkalnymi. Wtedy na Grossfeldzie zaczęto wznosić nowe budynki, tyczo nowe ulice, a cały obszar nabrał charakteru nowej dzielnicy mieszkaniowej ówczesnego Bytomia” [https://poznajbytom.pl/dzielnica/grossfeld-wielkie-pole/; 16.06.2025].

z przewodnikiem - pasjonatem pozwala dokonać reinterpretacji i przewartościowania tej przestrzeni. To wszystko powoduje, że wydarzenia z jej udziałem cieszą się bardzo dużą popularnością. Duże uznanie zyskują również wędrówki po Bytomiu z Dariuszem Pietruchą. Historyk, również związany ze wspomnianą Lokalną Organizacją Turystyczną Miasta Gwarków, w swoich opowieściach skupia się na historii miasta i jego poszczególnych dzielnic. Tym, co jest niezwykle pociągające w jego opowieściach, to budowanie narracji przez pryzmat mikrohistorii dawnych mieszkańców i ich codzienności. Wydobywane z archiwów wiadomości – często szczątkowe – o różnych postaciach związanych z miastem wplata w główny temat wypowiedzi. Jednym ze sposobów konstruowania przez niego planu spaceru jest dopasowanie postaci do każdego z punktów wyznaczonych na trasie. Słuchacze poznają nie tylko historię miejsca czy obiektu, ale mają także możliwość zorientowania się w kontekście społeczno-kulturowym. Interesujące dla odbiorcy są również wątki autobiograficzne wplatane w wypowiedź przez przewodnika. Pietrucha pochodzi z Bytomia, całe życie związany jest z tym miastem, więc naturalnie przychodzi mu opowiadanie o mijanych miejscach przez pryzmat własnych doświadczeń. Taki sposób działania ewokuje u niektórych odbiorców własne wspomnienia i zachęca do włączenia się do opowieści. Ten wielogłos odkrywa kolejne wymiary funkcjonowania miasta i jego doświadczania a dla współuczestników staje się dowodem na wielopłaszczyznowość poznawanej przestrzeni. Z kolei zaangażowanie uczestników spaceru czasem powoduje modyfikacje w przemierzanej trasie¹¹. Tak więc tego typu spacerów nie są nigdy całością zamkniętą i skończoną. O ich przebiegu i charakterze decydują zarówno zaangażowanie i kompetencje prowadzącego jak i wiedza i doświadczenie uczestników. Eksplorując kulturę oddolną badacze konstatują: „Miasto i opowiadane historie zazębiają się, stanowią zbiór powiązanych opowieści. Spacerowicze zaś tworzą wspólnotę tekstualną. Terminem tym Charlotte Linde [2009, s. 170] określiła takie środowisko dyskursywne,

¹¹ Tak było na przykład podczas spaceru po Grossfeldzie. W trakcie opowiadania o jednej z ulic i rozmowie, która się w efekcie wywiązała przewodnik nieco zmienił trasę. Powodem takiego działania była chęć poznania przez uczestników miejsca, w którym znajdował się dawniej jeden z szybów górniczych. Pietrucha opowiadał o swoim dzieciństwie i codziennym widoku wychodzących z szybu górników, wracających po pracy do domu. Wspomnienie Bytomia w okresie jego największej prosperity uruchomiło obrazy zapisane również w pamięci starszych słuchaczy, którzy zapragnęli zobaczyć miejsce przywołujące takie reminiscencje. Spacer miał miejsce w maju 2025 roku.

które kształtuje rozpoznawalne dla niego historie i tworzone jest przez osoby zaangażowane we wspólne działania” [www.kulturaoddolna.pl; 7.06.2025].

Ryc. 1., 2. Spacer po Grossfeldzie z przewodnikiem Dariuszem Pietruchą.
Źródło: opracowanie własne (maj 2025 r.)

By mogła powstać owa „wspólnota tekstualna” potrzebni są aktorzy, mający potencjał do snucia opowieści posiadających wspólny wątek. A możliwości takie posiadają wyłącznie osoby związane z przemierzaną przestrzenią. W takim przypadku przewodnik jest osobą nadającą pewien rytm narracji i kierunek zwiedzania. Niemniej, to pozostali uczestnicy opowieść rozwijają i wzbogacają o własną pamięć i biografię. Odbiorcami spacerów miejskich po Bytomiu nie są osoby przypadkowe, uczestnicy komercyjnej oferty turystycznej przygotowanej przez biuro turystyczne. Tematyczne wędrowki po mieście odbywają się okazjonalnie, informacja o nich rozpowszechniana jest głównie w mediach społecznościowych i lokalnych periodykach. To powoduje, że wiadomości na ich temat docierają do jednostek o mocno skonkretyzowanych preferencjach oraz zamieszkujących daną miejscowość (lub najbliższą okolicę), dzięki czemu mogą one śledzić na bieżąco wpisy o organizowanych wydarzeniach. Ważną rolę odgrywa również tzw. poczta pantoflowa, czyli przekaz bezpośredni wychodzący od osób, które brały udział w spacerach wcześniejszych. Zachęcają one swoich znajomych do udziału w kolejnych edycjach, przekazując także informacje o szczegółach organizacyjnych, które nierzadko uzyskały bezpośrednio od przewodnika. Analizując spacer, podczas których prowadzona była obserwacja uczestnicząca, można

wyodrębnić kilka cech wspólnych wyróżniających omawiany typ spacerowiczów. Pierwszą z nich jest pochodzenie i miejsce zamieszkania. W większości są to osoby urodzone w Bytomiu i całe życie w nim mieszkające. Rzadziej spotykane są osoby, które mieszkają w miejscowościach ościennych: Chorzów, Tarnowskie Góry¹². Są to osoby w średnim wieku i seniorzy. To ta grupa najchętniej włącza się w narrację przewodnika, dopytując o różne szczegóły lub uzupełniając ją wiedzą opartą na własnym doświadczeniu. Ich zaangażowanie czasem powoduje modyfikacje w trasie wędrowki lub opowieści. Osoby te, postanawiając wziąć udział w jednym spacerze miejskim, dość często decydują się na kontynuację i uczestniczą w kolejnych wędrowkach. Dzięki temu, po pewnym czasie zarówno zwiedzający, jak i przewodnik przestają być anonimowi, rozpoznają się, tworząc pewną nieformalną grupę miejskich eksploratorów. Dzięki temu poszerzają wiedzę o swojej małej ojczyźnie, jednocześnie uruchamiają wspomnienia o własnym doświadczeniu miasta, a w interakcji ze współuczestnikami mają możliwość skonfrontowania ich z doświadczeniami innych. Te historie, opowiadane przez przewodnika i uzupełniane przez starszych uczestników spacerów, pozwalają wytworzyć wielowymiarowy obraz zwiedzanego miasta. Taki wielogłos jest szczególnie wartościowy dla kolejnego typu uczestników, którzy stanowią niewielką, niemniej interesującą grupę. Spacerami miejskimi, szczególnie tymi opowiadającymi o historii i codzienności Bytomia, zainteresowane są także osoby zaliczane do grupy dorosłych i młodych dorosłych. Powodem, dla którego biorą udział w wydarzeniu, jest lepsze poznanie miasta, w którym mieszkają, a w przypadku tych, którzy się sprowadzili – uzyskanie szerszej wiedzy o nowym miejscu zamieszkania. W przypadku tej grupy odbiorców niezwykle ważne jest to, że nie są to osoby obciążone pamięcią własną czy pamięcią zapośredniczoną o trudnej przeszłości miasta. Dzięki opowieściom zasłyszonym podczas spacerów budują własną opowieść o tym miejscu. Tworzą kolejną nową warstwę interpretacyjną przestrzeni.

Ostatnią grupę odbiorców stanowią osoby, dla których najważniejszy jest temat przewodni danego spaceru. Z reguły będą to osoby zdobywające lub poszerzające

¹² Jednym z powodów, dla których osoby pochodzące z Tarnowskich Gór biorą udział w imprezach organizowanych w miastach sąsiadujących jest zasięg działania Lokalnej Organizacji Turystycznej Miasta Gwarków. Organizacja ta działa prężnie, promuje dziedzictwo kulturowe nie tylko gminy Tarnowskie Góry, ale również Bytom i Zbroslawice. Jednym z założonych przez nią celów było „stworzenie (...) wspólnego z instytucjami kultury i atrakcjami turystycznymi Bytomia, Zbroslawic i Tarnowskich Gór biletu” [<https://powiat.tarnogorski.pl/>; 10.06.2025]. Tak więc osoby korzystające z oferty tej instytucji, uczestnicząc w wydarzeniach organizowanych np. w Tarnowskich Górach mają wiedzę o pozostałych imprezach organizowanych w innych miejscach oraz możliwość zakupu biletu po preferencyjnej cenie bądź w pakiecie [<https://miastagwarkow.pl/>, 10.06.2025].

wiedzę z zakresu historii miasta lub architektury. W ich przypadku mniejszą rolę odgrywają procesy więziotwórcze (oparte na snuciu wspólnej opowieści o miejscu znaczącym), większą wagę przykładają do kompetencji merytorycznych przewodnika.

Ryc. 3. Spacer po Grossfeldzie z przewodnikiem Dariuszem Pietruchą. Na pierwszym planie tabliczka z QR kodem opisującym szczegółowo wybrane punkty na trasie spaceru.

Źródło: Opracowanie własne (maj 2025 r.)

Biorąc pod uwagę rosnącą popularność spacerów miejskich w przestrzeniach mało atrakcyjnych turystycznie można podjąć próbę wskazania na korzyści płynące z udziału w nich. Walorem tego typu zwiedzania jest możliwość przemieszczania się w przestrzeni atrakcyjnej wizualnie lub historycznie i jednocześnie zyskiwanie wiedzy na temat miejsca i ludzi z nim związanych. Jak już wcześniej zostało zasygnalizowane, odbiorcą tego typu wydarzeń jest przede wszystkim turysta „wewnętrzny” – mieszkańiec miasta i jego najbliższej okolicy. Te zalety są wspólne dla wszystkich spacerów miejskich. Tym, co wyróżnia wędrówki po miejscach odległych od szlaków turystycznych i zaangażowanie turysty „miejscowego”, jest możliwość budowania wspólnych narracji o miejscu oraz uruchomienie podczas pokonywania kolejnych etapów trasy, poznawania kolejnych opowieści działań wspólnoto- i więziotwórczych.

To z kolei może stanowić jeden z elementów budowania lub wzmacniania tożsamości lokalnej.

Ryc. 4. Tabliczka z QR kodem, która umożliwia zapoznanie się z bardziej szczegółowym opisem wybranego miejsca.

Źródło: Opracowanie własne (maj 2025 r.)

Ryc. 5. Tabliczka z QR kodem, która umożliwia zapoznanie się z bardziej szczegółowym opisem wybranego miejsca

Źródło: Opracowanie własne (maj 2025 r.)

Jak już wcześniej zostało zasygnalizowane, pomysłodawcami i realizatorami omawianych wędrówek tematycznych częściej są organizacje trzeciego sektora i osoby z nimi współpracujące aniżeli instytucje kultury czy profesjonalne przedsiębiorstwa turystyczne. Z inicjatywy niektórych osób powstają szlaki i ich oznaczenia w terenie, które umożliwiają osobom zainteresowanym samodzielne zwiedzanie miast i poznawanie historii niektórych wyróżniających się miejsc. Przykładem takiego działania jest szlak prowadzący przez dzielnicę Bytomia – Grossfeld. W kilku miejscach spacerowicze mogą odnaleźć tabliczki z kodami QR. Po ich zeskanowaniu mają możliwość poznać historię miejsca, obejrzeć archiwalne zdjęcia obiektu czy całej ulicy. Inicjatywa ta została opracowana i zrealizowana w ramach projektu edukacyjnego *Poznaj Bytom*. Jak można przeczytać na oficjalnej stronie miasta: „*Poznaj Bytom* to autorski projekt edukacyjny Dariusza Pietruchy, historyka, a zarazem prezesa Stowarzyszenia na Rzecz Zabytków Fortyfikacji Pro Fortalicium, który opracował treści tablic, które można odczytać dzięki kodom QR, wybrał miejsca montażu tabliczek oraz wykonał zdjęcia. Dariusz Pietrucha jest także autorem strony internetowej *Poznaj Bytom* która jest częścią projektu i ma na celu popularyzację tej mało znanej historii Bytomia” [www.bytom.pl; 20.06.2025].

Ryc. 6. Jedna z tabliczek umieszczona na Rynku w Bytomiu opisująca wybrane obiekty architektoniczne na „Szlaku Architektury Secesyjnej”

Źródło: Opracowanie własne (czerwiec 2025 r.)

Kolejnym interesującym szlakiem wytyczonym do samodzielnego zwiedzania miasta jest *Szlak Architektury Secesyjnej*. W tym przypadku skupiono się na przybliżeniu odbiorcom historii miasta przez pryzmat specyficznych miejsc, ich budowniczych i użytkowników. Jak do tej pory na tym szlaku zostało wyodrębnionych 35 punktów – budynków reprezentujących ów styl. Osoby zainteresowane przejściem tego szlaku mają do dyspozycji kilka pomocy: „W ramach projektu powstała mapa z trasą biegnącą w centrum miasta wraz z opisami najciekawszych przykładów secesji. Przemierzający Bytom *Szlakiem Architektury Secesyjnej* odnajdą na fasadach dziesięciu budynków tablice informacyjne, a tropem najciekawszych historii poprowadzą ich podcasty nagrane przez Marka Wojcika. Dla głodnych większej ilości informacji, powstała podstrona [bytom.pl/secesja](http://www.bytom.pl/secesja) zawierająca obszernie opisy, zdjęcia oraz nagrania” [www.bytom.pl/aktualnosci/index/W-Bytomiu-powstal-Szlak-Architektury-Secesyjnej-/idn:43168; 20.06.2025]. Pomysł na taki temat oraz jego merytoryczne opracowanie również było efektem inicjatywy oddolnej: „Opracowaniem trasy we współpracy z Wydziałem Komunikacji Medialnej i Promocji Urzędu Miejskiego w Bytomiu zajął się Marek Wojcik – współtwórca Cyfrowej Biblioteki Bytomskiej Architektury bazującej na unikalnych materiałach z miejskich archiwów budowlanych, autor książek, pasjonat bytomskich zabytków oraz przewodnik. Marek Wojcik zebrał w swojej pracy zarówno informacje o walorach architektonicznych kamienic, jak i ciekawostki o ich historii, związane z losami projektantów, właścicieli czy znanych mieszkańców” [www.bytom.pl; 20.06.2025]. Jednak w tym przypadku

pomysłodawca uzyskał wsparcie finansowe ze strony Śląskiej Organizacji Turystycznej w Katowicach.

Ryc. 7. Jedna z kamienic znajdujących się na „Szlaku Architektury Secesyjnej” na Rynku w Bytomiu.
Źródło: Opracowanie własne (czerwiec 2025 r.)

Ryc. 8. Jedna z tabliczek umieszczona na Rynku w Bytomiu opisująca wybrane obiekty architektoniczne na „Szlaku Architektury Secesyjnej” oraz detal architektoniczny
Źródło: Opracowanie własne (czerwiec 2025 r.)

Biorąc pod uwagę działania, które do tej pory miały miejsce i niejednokrotnie zaowocowały trwałymi śladami przestrzeni miejskiej oraz te, które są regularnie przygotowywane, można przypuszczać, iż przedsięwzięć tych będzie przybywać. Jeśli okażą się one szczególnie atrakcyjnie, mogą zyskać wsparcie ze strony profesjonalnych podmiotów zajmujących się turystyką.

Zakończenie

Spacery miejskie po Bytomiu są dość specyficzną formą turystyki. Z jednej strony spełniają warunki spaceru miejskiego: rozgrywają się w przestrzeni miejskiej o potencjale turystycznym, opiekę nad uczestnikami sprawuje przewodnik, pojawiają się osoby, które chcą spędzić swój wolny czas na tego typu aktywności. Z drugiej jednak strony warunki te wypełniane są na specjalnych zasadach. Miejsce destynacji nie ma znaczenia turystycznego, nie znajduje się w profesjonalnych przewodnikach czy ofertach przedsiębiorstw turystycznych. Nie oznacza to jednak, że pokonywane przestrzenie nie oferują doznań estetycznych i poznawczych. Ich potencjał jak do tej pory nie został odkryty i zagospodarowany przez branżę turystyczną. Konsekwencją tego jest sytuacja, w której lukę wynikającą z braku profesjonalnej oferty zagospodarowują inicjatywy oddolne, instytucje trzeciego sektora oraz pasjonaci, znawcy lokalnej historii, nierzadko autochtoni, którzy zgłębianiem historii miejsca oraz jej upowszechnianiem zajmują się z zamiłowaniem. Odmierna jest także kategoria samych odbiorców. Najczęściej są to osoby mieszkające na miejscu, znające zwiędzaną przestrzeń z własnej codziennej w niej egzystencji. Ich podróż nie odbywa się na zewnątrz, w kierunku nowego, nieznanego miejsca. Ich podróż ma charakter symboliczny - wewnętrzny; pokonują dobrze znane im trasy, ale odkrywają ich nowe znaczenia. Poznają inne historie osób, które żyły w tych miejscach przed nimi. Dzięki temu tworzą kolejną, nową, wielowymiarową narrację o mieście, która uwzględnia głosy innych i własny. To kolei pozwala wzmocnić lub zbudować ich tożsamość lokalną.

Działania rewitalizacyjne, które od kilku lat intensywnie zmieniają oblicze śródmieścia Bytomia oraz niektórych peryferyjnych dzielnic będących dziedzictwem kulturowym regionu (np. dzielnica Zgorzelec), wpisują się w znacznie szerszy nurt przemian zachodzących w wielu miastach na świecie, a które wiążą się z „postindustrialnym etapem ich rozwoju” [Kowalczyk-Anioł 2019, s. 8]. Badaczka zauważa, że już w latach 90. XX wieku powszechne były projekty rewitalizacji miasta poprzez kulturę. Kowalczyk-Anioł dalej konstatuje, że „spośród tendencji istotnych dla

kształtowania przestrzeni i dynamiki dzisiejszych miast wiele wiąże się bezpośrednio lub pośrednio z procesami ich turystyfikacji (...). Należą do nich m.in. restrukturyzacja bazy ekonomicznej miasta, reorganizacja przestrzeni miejskiej (zwłaszcza jego *inner city*) oraz zmiany w kulturze wizualnej miasta sprzyjające tworzeniu przestrzeni ludycznych (rozrywki i kultury) i przestrzeni konsumpcji (...). Wśród zmieniających się funkcji miejskich rosnące znaczenie zyskały takie, które związane są ze spędzaniem wolnego czasu (w tym turystyką), życiem kulturalnym i rozrywką” [Kowalczyk-Anioł 2019, s. 8-9]. Rosnąca popularność spacerów miejskich po Bytomiu może być kolejnym etapem wchodzenia na wspomnianą ścieżkę turystyfikacji. Może mieć duże znaczenie dla miasta szczególnie teraz, w czasie, kiedy zarzucany jest przemysł ciężki przez dziesięciolecia definiujący jego charakter i losy mieszkających w nim ludzi. Zmiana ta wymaga redefinicji jego znaczenia i potrzebę wskazania nowej ścieżki rozwoju. Można założyć, że w tej sytuacji wzrastająca świadomość wartości i znaczenia tego miejsca, a w konsekwencji także wzmocnienie identyfikacji mieszkańców z miejscem zamieszkania, może się przyczynić do wydobycia potencjału turystycznego Bytomia i wyznaczenie takiego właśnie kierunku rozwoju jako jednego z możliwych.

Bibliografia

- Bassand M., 1968, *Sociologie des loisirs et du tourisme*, UIOOT, Turin
- Bronisławski M., 2007, *Zachowania przedsiębiorców w turystyce*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń
- Cohen E., 1979, *A phenomenology of tourist experiences*, „Sociology – The Journal of the British Sociological Association”, Vol. 13, No 2, s. 179-201
- Derek M., 2013, *Turystyka poza utartym szlakiem – nowy model turystyki miejskiej*, „Turystyka Kulturowa”, nr 9, s. 5-17. (<http://turystykakulturowa.org/ojs/index.php/tk/article/view/275>)
- Kaczmarek J., Stasiak A., Włodarczyk B., 2005, *Produkt turystyczny*, PWN, Warszawa
- Kotler P., 1999, *Marketing – analiza, planowanie, wdrażanie i kontrola*, Felberg, Warszawa
- Kotler P., 2005, *Marketing*, Dom Wydawniczy Rebis, Warszawa
- Kowalczyk A., 2005, *Nowe formy turystyki miejskiej*, „Prace i Studia Geograficzne”, t. 35, s. 155-197
- Kowalczyk-Anioł J., 2019, *Hipertrofia turystyki miejskiej – geneza i istota zjawiska*, „Konwersatorium Wiedzy o Mieście”, 4 (32), s. 7-18. (https://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.ojs-doi-10_18778_2543-9421_04_01/c/8037-7937.pdf)
- Nogieć J., 2011, *Typy turystów w świetle analizy potrzeb*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Bankowej we Wrocławiu”, nr 23, 167-176. (http://62.3.168.81/Content/149/PDF/zn_23_wr_Nogieć.pdf)
- Podemski K., 2005, *Socjologia podróży*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Poznań

- Przeclawski K., 2004, *Człowiek a turystyka. Zarys socjologii turystyki*, Albis, Kraków
- Seaton A.V., 1996, *Guided by the dark: From thanatopsis to thanatourism*, „International Journal of Heritage Studies”, 2:4, s. 234-244
- Szromek A., 2010, *Typologia turystów a typologia odwiedzających uzdrowisko - przegląd typologii*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej. Organizacja i Zarządzanie”, z. 54, s. 299-311
- Timothy D.J., 2018, *Sites of Suffering, Tourism, and the Heritage of Darkness: Illustrations from the United States* [w:] The Palgrave Handbook of Dark Tourism Studies, Palgrave Macmillan, London, s. 381-398

Źródła internetowe

- <https://katowice.ap.gov.pl/ap/tekst/wojciech-korfanty-1873-1939> [1.08.2025]
- <https://mbp.katowice.pl/aktualnosci/1752-czytamy-miasto-spacery-w-2025-roku> [5.06.2025]
- <https://mck.krakow.pl/spacery-miejskie-3> [5.05.2025]
- <https://miastagwarkow.pl/> [10.06.2025]
- https://orka.sejm.gov.pl/proc9.nsf/uchwaly/2229_u.htm [1.08.2025]
- https://pl.wikipedia.org/wiki/Cmentarz_Mater_Dolorosa [1.08.2025]
- <https://polin.pl/pl/wszystkie-odcienie-historii-spacery-miejskie-muzeum-polin-w-2023-roku> [5.06.2025]
- <https://powiat.tarnogorski.pl/2022/11/10/lokalna-organizacja-turystyczna-miasta-gwarkow/> [6.06.2025]
- <https://poznajbytom.pl/dzielnica/grossfeld-wielkie-pole/> [16.06.2025]
- <https://rejestr.io/krs/990940/lokalna-organizacja-turystyczna-miasta-gwarkow> [6.06.2025]
- <https://stat.gov.pl/metainformacje/slownik-pojec/pojecia-stosowane-w-statystyce-publicznej/539,pojecie.html#:~:text=Definicja: Osoba podróżująca do głównego miejsca docelowego, przez podmiot gospodarczy miejscowy dla odwiedzanego obszaru> [1.08.2025]
- <https://visitszczecin.eu/pl/rekreacja/584-szczecinskie-spacery-miejskie-wszystkie-terminy-pl-i-de-en> [5.06.2025]
- www.bytom.pl/aktualnosci/index/AGLO-Festiwal-czyli-dobre-ksiazki-kino-i-piekni-ludzie-/idn:44145 [6.06.2025]
- www.bytom.pl/aktualnosci/index/Poznaj-Bytom-dzieki-aplikacji.-Kody-QR-na-specjalnych-tabliczkach-pojawily-sie-na-Grossfeldzie/idn:41975 [20.06.2025]
- www.bytom.pl/aktualnosci/index/Wakacyjne-spacery-po-miescie/idn:42065, [6.06.2025]
- www.bytom.pl/aktualnosci/index/W-Bytomiu-powstal-Szlak-Architektury-Secesyjnej-/idn:43168 [20.06.2025]
- www.kulturaoddolna.pl/miasto-krokw-spacer-miejski/ [7.06.2025]
- www.kulturaoddolna.pl/miasto-krokw-spacer-miejski/ [7.06.2025]
- www.slazag.pl/teresa-ebis-znana-jako-bies-bytomski-lucyfer-kamienic-szatan-posadzek-belzebub-mozaik-zaszczepia-niedowiarkom-milosc-do-bytomia#google_vignette [7.06.2025]

The phenomenon of city walks in non-tourist cities – the case of Bytom

Abstract

The study addresses the specificity of city walks, which are organized in towns not related to the tourism industry. This phenomenon was discussed on the basis of selected events organized in Bytom. Reflections were made on the differences concerning: participants of such activity (both its recipients and organizers), the space in which the walk took place and the consequences of these activities. The basis for these considerations are participant and loose observations, as well as informal conversations held with co-participants during selected walks in which the author took part (in the years 2023-2025). In formulating research questions and conclusions, the author applied an anthropological perspective. The focus was placed not only on the leading topic of such meetings but also on the activities of all agents: both recipients of the communicated content and its senders. The interactions taking place at that time and their consequences were equally important for the research. All these observations were used to answer, among other things, the question of what benefits such events bring to their participants and what outcomes they may produce in a wider socio-cultural context.

Keywords: city walk, city tourism, grassroots initiative